

УДК 376 - 056. 764:614.212

ОЛЬГА ГУБАРЬ
(Полтава)

ЛОГОПЕДИЧНА РОБОТА З АВТОМАТИЗАЦІЇ ВИМОВИ ЗВУКІВ У ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ПОЛІКЛІНІКИ

Виявлено три основні умови, що визначають ефективність логопедичної роботи з підлітками, які мають порушення мовлення: досягнення психологічної рівноваги і впевненості в собі; організація самоосвітньої діяльності ; створення активного мовного середовища.

Ключові слова: мовлення, комунікативні ігри, автоматизація вимови.

Інтеграція до Євросоюзу вимагає від нашої країни в цілому та від кожної людини окремо підвищення рівня її соціальної адаптованості та результативного функціонування в суспільстві. Саме тому Україна творить своє майбутнє через усебічний розвиток особистості, ґрунтовну професійну орієнтацію молоді на активне існування в суспільстві. Однією з умов гармонійного існування людини в соціумі є

високий рівень розвитку її комунікативних здібностей, здатність до співпраці та знаходження спільної мови, правильного підходу до людей.

Особливо необхідні комунікативні здібності молодим людям і підліткам, тим хто бажає навчатись і розвиватись у подальшому, досягати поставлених цілей (у роботі, навчанні, особистому розвитку). Без високого рівня розвитку комунікативних умінь жоден не зможе зайняти гідне місце в суспільстві, не зможе органічно почуватись у різних життєвих ситуаціях і вільно спілкуватись, як з близькими людьми, так і з малознайомими.

На необхідність корекції та розвитку мовлення підлітків і дорослих указували багато відомих науковців: І. Абелева, Л. Андропова, Л. Голубєва, А. Євгєнова, М. Кисельова, А. Лубєнська, М. Мерліс, М. Хватцев, А. Шембель, В. Шкловський та інші [2, с. 101]. У процесі дослідження ми зафіксували зростання впродовж останнього десятиріччя інтересу вчених до проблеми організації логопедичної роботи з усунення недоліків усного мовлення в підлітків і дорослих, про що свідчать праці Л. Беякової, Л. Волкової, Л. Міссуловіна, С. Каховської, Ю. Некрасової та багатьох інших. Дослідження ведуться в контексті теорії та практики особистісного становлення, психолого-лінгвістичних основ формування мови і мовлення людини з метою виявлення, подолання і попередження порушень мовлення в дітей і дорослих засобами спеціального навчання і виховання, що зумовлюють розробку методів і прийомів їх усунення. Методично виправданими нам здаються шляхи пошуку методики логопедичної корекції правильної звуковимови в дорослих і підлітків, що в сучасний період недостатньо розроблені.

Виходячи з цього, особливої актуальності набуває проблема формування мовлення та розвитку комунікативних здібностей у підлітковому віці, оскільки він є одним із найбільш відповідальних періодів формування особистості.

Підлітковий вік – період розвитку дітей від 11-12 до 15-16 років, що називається також перехідним віком, оскільки характеризується поступовим переходом від дитинства до дорослості й завершується, коли підліток вступає в новий період розвитку – юнацький вік. У цей час відбуваються інтенсивні й кардинальні зміни в організмі дитини на шляху до біологічної зрілості і статевого дозрівання, відбувається інтенсивне формування особистості, енергійне зростання моральних та інтелектуальних сил і можливостей. У той же час формуються перші переконання особистості, а врахування психолінгвістичних закономірностей розвитку – важлива передумова успішного навчання і виховання [1, с. 121].

Допомогти адаптації особистості в суспільстві покликані комунікативні здібності. Розвинені комунікативні здібності є основою, за допомогою якої постійно доводиться налагоджувати і підтримувати контакти з іншими людьми. Необхідною базою для розвитку цієї сфери є потреба у спілкуванні з іншими людьми, тобто бажання бути включеним у міжособистісне спілкування, знаходитися серед людей, орієнтуватися на спільну діяльність.

Мовлення є однією зі складових умов здійснення успішної комунікації, засобом спілкування людей і, водночас, формою людського мислення. Тому, чим багатше і правильніше мовлення, тим легше висловлювати свої думки, тим ширші можливості в пізнанні навколишньої дійсності, змістовних і повноцінних взаємин з однолітками і дорослими, тим активніше здійснюється психічний розвиток і формується особистість у цілому. У той же час, наявність мовленнєвого дефекту значно ускладнює процес формування особистості підлітка й може змінити систему його потреб, цілей, мотивів, а також емоційно-вольових якостей.

Окрім цього, на думку вчених-медиків, мовленнєві розлади можуть порушувати фізіологічну, психічну і соціальну сфери особистості, особливо в підлітковому та юнацькому віці, бо можуть зростати загальноневротичні порушення,

різко посилюватися хвороблива реакція особистості, аж до виникнення депресивних реакцій, пов'язаних із недосконалим мовленням, страхом мовлення, фобіями. Також пізня корекція мовленнєвих порушень негативно позначається на сприйманні мови, висловлюванні власних думок, а це, у свою чергу, ускладнює спілкування з іншими, викликає певні зміни особистості, призводить до виникнення комплексів, заважаючи навчатися, обирати бажані професії і розкривати свої природні здібності та інтелектуальні можливості.

Схарактеризований вище комплекс проблем стосується розуміння взаємозв'язків між комунікацією та розвитком особистості, її становленням у соціумі, засвоєнням нею за допомогою соціально-психологічних властивостей і чинників суспільного досвіду.

У зв'язку з вищезазначеним, метою нашого дослідження було визначення основних вимог до успішної автоматизації звуків у підлітків в умовах поліклінічних кабінетів за допомогою комунікативних ігор. Для цього необхідно було вирішити такі завдання: оцінити значущість комунікативних здібностей для подальшого розвитку та адаптації підлітків у соціумі; визначити роль правильного мовлення для успішної комунікативної діяльності; виділити основні вимоги для успішної автоматизації звуків у підлітків в умовах логопедичних кабінетів при поліклініках.

Кожен період нашого життя тягне за собою ряд проблем та ускладнень, пов'язаних із розвитком, що потребують нових знань та вмінь. Більшість науковців вважають, що підліток стикається з двома основними проблемами: 1) досягнення незалежності від батьків; 2) формування ідентичності на фоні гармонійного поєднання різноманітних елементів даної особистості.

У підлітковий період виникає необхідність у самостійності та незалежності, що, зазвичай, призводить до конфліктів у родині та зростаючої необхідності спілкуватися з тими однолітками, хто розуміє їх погляди, проблеми і переживання. У цей час підлітки більш зацікавлені в дружньому спілкуванні для отримання емоційної підтримки та бази нових цінностей. Для того, щоб усвідомити себе як окрему незалежну особистість, вони повинні спершу відчувати схвалення інших. Для отримання позитивної оцінки з боку однолітків підліток повинен володіти високим рівнем комунікації, однією зі складових якої є чиста звуковимова та правильне мовлення.

Виходячи з вищесказаного, ми можемо зробити висновок, що для успішної адаптації підлітків у суспільстві та ствердження себе як особистості необхідний високий рівень розвитку комунікативних можливостей, а отже і правильна та чиста звуковимова.

Нажаль, у даний час досить значна кількість підлітків потребує корекції звуковимови, що ускладнюється з ряду причин: кількість дітей занадто велика, і логопед не здатен приділити достатньо уваги кожному індивідуально; не всі батьки погоджуються з тим, що в їхньої дитини є порушення мовлення, що потребують корекційної роботи, і не звертаються за допомогою до логопеда; деякі діти не бажають відвідувати логопедичні заняття і старанно працювати над усуненням мовленнєвого недоліку; у значній кількості дітей порушення мовлення мають тяжкий або вторинний характер і потребують довготривалої постійної корекції (заїкування, афазія, дислексія, дисграфія). У той же час без усунення та корекції первинного порушення не можливе виправлення вторинного. Саме тому, переходячи в підлітковий вік, досить велика кількість дітей, мовлення яких не відповідає віковим нормам розвитку, залишаються не охопленими корекційними заходами.

Для успішного подолання недоліків мовлення необхідно забезпечити певні педагогічні умови логопедичної роботи. У дослідженнях М. Хватцева, Е. Рау зазначається, що реалізація цих умов є найбільш ефективною у спеціальному закладі, зокрема, логопедичному кабінеті. Наші спостереження за суб'єктами з порушеннями мовлення свідчать про те, що не всі критично аналізують самих себе, власні недоліки. У самопізнанні позитивний вплив має співставлення себе з іншими, особливо це стосується мовлення. Спостерігаючи в себе ті чи інші недоліки порівняно з іншими особами, дитина може зробити висновок, що її мовлення відрізняється від мовлення інших. Проте з'ясувавши це, кожен має прагнути до того, щоб звільнитися від дефекту.

Безперечно, одного лише прагнення усунути порушення мовлення недостатньо: необхідно, щоб кожен усвідомлював, що процес корекції буде тривалим і нелегким. Тому, перед тим, як розпочати корекційну роботу, слід досягти психологічної рівноваги і впевненості у своїх силах [5, с. 21].

Підлітки, які мають недоліки мовлення, повинні систематично змушувати себе зусиллям волі говорити спокійно, упевнено, плавно, виконувати всі рекомендації правил нормального мовлення, повторювати логопедичні вправи. Вони повинні вдаватися до самоконтролю мовлення в несприятливих комунікативних ситуаціях. Методики корекційної роботи обираються за допомогою логопеда або за його рекомендацією, але підлітки весь час мають наполегливо переконувати себе в повній можливості говорити без дефектів.

Другою й одною з основних умов успішної корекції порушень усного мовлення є самоконтроль. При організації самоконтролю необхідно дотримуватися таких правил мовленнєвої діяльності: 1) перед початком занять необхідно надати своєму тілу зібрану та впевнену позу, заспокоїтись і дивитися в очі співрозмовника; 2) перед початком мовлення потрібно подумати, спокійно вдихнути, а лише потім повільно, зв'язано говорити; 3) довгі фрази промовляти частинами, не поспішаючи, контролюючи артикуляційні органи при вимові кожного звуку; 4) говорити досить голосно, без напруження, чітко промовляючи наголошені голосні звуки; 5) при неправильній вимові зупинитись, заспокоїтись, вдихнути повітря і впевнено, але трохи повільніше продовжувати говорити [4, с. 23].

Самоконтроль обов'язково повинен відбуватися в мовному середовищі – у сім'ї, серед однокласників, у спільній праці. Тому підліткам, які мають мовленнєві дефекти, не потрібно уникати соціуму, а всіма засобами привертати увагу інших для оволодіння правильною вимовою.

У процесі мовлення діти повинні дотримуватися ті ж самих принципів, що подає їм логопед на корекційних заняттях. Намагаючись говорити правильно, діти не повинні обмежувати власне коло спілкування, а, навпаки, розширювати його. У спілкуванні відбувається також процес автоматизації вже виправлених недоліків, за рахунок того, що весь час, контролюючи власне мовлення, дитина поступово звертає менше уваги на ретельний самоконтроль і правильна вимова набуває автоматизму [3, с. 59].

Третьою умовою успішної організації логопедичної роботи є активне мовне середовище.

Таким чином, при роботі з підлітками, які мають порушення мовлення, ми виділили три основні умови організації корекційного процесу в поліклінічних логопедичних кабінетах. Дотримуючись визначених вимог, ми можемо передбачити,

що логопедична корекція буде мати позитивний і досить швидкий результат, тобто недоліки мовлення підлітка поступово будуть усуватися, і дитина зможе відчувати себе повноцінною особистістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Психологічний довідник учителя. У 4-х книгах [упоряд. В. Андрієвська] / за заг. ред. С. Максименка. – К. : Главник, 2005. – Кн. 2. – 2005. – 112 с.
2. Логопедия : учебник [для студ. дефектол. фак. педвузов] / под ред. Л. С. Волковой, С. Н. Шаховской. – М. : Владос, 1999. – 680 с.
3. *Томан І.* Мистецтво говорити / Іржи Томан. – К. : Видавництво політичної літератури України, 1986. – 128 с.
4. *Чихаев В. П.* Техника речи учителя / В. П. Чихаев, Е. А. Ларинова. – М., 1986. – 208 с.
5. *Хватцев М. Е.* Заикание – недуг устранимый / М. Е. Хватцев. – Л.: Медицина, 1972. – 258 с.

Ольга Губарь

КОММУНИКАТИВНЫЕ ИГРЫ КАК СРЕДСТВО АВТОМАТИЗАЦИИ ПРОИЗНОШЕНИЯ ЗВУКОВ У ПОДРОСТКОВ В УСЛОВИЯХ ПОЛИКЛИНИКИ

Внимание акцентируется на трех основных условиях, определяющих эффективность логопедической работы с подростками, имеющими нарушения речи: достижение психологического равновесия и уверенности в собственных силах; организация самообразовательной деятельности; создание активной речевой среды.

Ключевые слова: речь, коммуникативные игры, автоматизация речи.

Olga Gubar

OF THE SOUNDS COMMUNICATIVE GAMES AS THE MEANS PRONUNCIATION OF AUTOMATION OF TEENAGERS IN THE CONDITIONS OF POLYCLINIC

The attention is accented on three basic conditions determining the efficiency of the logopedic work with teenagers having infringement of speech i.e. the achievement of psychological balance and confidence of own forces; the organization of self-educational activity; the creation of the active speech environment.

Keywords: speech, communicative games, speech automation.

Одержано 12.01.2009 р., рекомендовано до друку 3.03.2009 р.